

جغرافیا و روابط انسانی، زمستان ۱۳۹۸، دوره ۲، شماره ۳، پیاپی ۷

سنجش تأثیر عوامل مشارکت پذیری شهروندان در مدیریت پسماند شهری

سحر عسگری

کارشناس خدمات شهری، شهرداری آمل، آمل، ایران

asgari.samaneh@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۰۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۹/۱۷

چکیده

با گسترش معنای مشارکت و راه یافتن آن به تمام عرصه های زندگی، امروزه سخن از آن است که همه مردم در تعیین سرنوشت خویش دخالت آگاهانه و واقعی پیدا کنند. در کشور ما مفهوم مشارکت پدیده های تازه تلقی نمی شود و در قالب های سنتی خود نظیر همیاری و یاریگری سابقه ای طولانی در حیات اجتماعی مردم دارد. گسترش شهرها و افزایش جمعیت آن موجب افزایش تولید پسماندهای خانگی شده است و عدم مدیریت صحیح آن مشکلات زیادی را ایجاد نموده است. چگونگی دفع پسماندهای تولید شده شهری، همواره از سال های دور، یکی از معضلات جامعه بشری بوده است. ساده ترین و عملی ترین روشی که برای رفع این مشکل در ابتدا صورت گرفته است، پراکنده کردن و تلنبار نمودن پسماند ها در زمین های بایر خارج از محدوده شهرها و یا سوزاندن آن به منظور جلوگیری از آلودگی بوده است. هدف اصلی این پژوهش سنجش تأثیر مشارکت پذیری شهروندان در مدیریت پسماند شهری است. روش جمع آوری اطلاعات در این تحقیق، پیمایشی مبتنی بر پرسشنامه محقق ساخته بوده است. جامعه آماری این تحقیق شهروندان شهر آمل می باشد که تعداد آنها نامحدود بوده و حجم نمونه با استفاده از جدول مورگان ۳۸۵ نفر برآورد شده است و در ادامه با نرم افزار *SPSS*، به تحلیل و توصیف متغیرها و فرضیه های پژوهش پرداخته شده است. نتایج حاصل از پژوهش بیانگر آن است که احساس تعلق اجتماعی، رضایت از خدمات شهری، اعتماد اجتماعی، رسانه های گروهی، فایده مندی و باور به سودمندی در مشارکت پذیری شهروندان بر مدیریت پسماندهای شهری تأثیر مثبت داشته اند.

واژگان کلیدی: مشارکت پذیری شهروندان - مدیریت پسماند شهری - رضایت از خدمات شهری.

۱- مقدمه

مشارکت پیشینه ای به قدمت تاریخ بشر دارد، چرا که نظر و عمل مشارکت در بطن هر جامعه و در مفاهیمی چون «همبستگی»، «اتحاد»، «همکاری»، «انجمن» و مانند آنها، نهفته است و از دیر زمان شالوده پیدایش اجتماعی - انسان شناختی نوع بشر تلقی شده است. اما طی دو دهه گذشته، مشارکت در جوامع، اهمیت ویژه ای کسب کرده است. مشارکت در امور از دیر باز مورد توجه انسانها بوده و پدیده‌های نوین محسوب نمی شود و می توان آن را با مفاهیمی نظیر همکاری، تعاون، مساعدت و یاریگری مرتبط دانست (شادی طلب، ۱۳۸۳).

گسترش معنای مشارکت و راه یافتن آن به عرصه های مختلف زندگی، امروزه سخن از وضعیتی است که همه مردم در تعیین سرنوشت خویش دخالت آگاهانه و واقعی پیدا کنند. یکی از جدیدترین عرصه های بروز مشارکت «مشارکت شهروندان در اداره امور شهرهاست» که این نوع مشارکت با رشد شهرنشینی، توجه برنامه های توسعه به جلب مشارکت مردم و افزایش آگاهی مردم نسبت به این امر و از همه مهمتر رشد طبقه متوسط اهمیتی دو چندان یافته است. چنین مشارکتی موجب می شود شهرنشینان از حالت سکونت صرف در مکانی به نام شهر خارج و به «شهروند» تبدیل شوند (احمدی و توکلی، ۱۳۹۰).

از مهمترین آثار مشارکت در فرایند برنامه ریزی و مدیریت میتوان به ایجاد علاقه و اعتماد در مردم برای توسعه و پیشرفت، تقویت همبستگی اجتماعی و روحیه ی همکاری و همدلی، استفاده ی بهینه از منابع و امکانات عمومی و خصوصی و کاهش تمرکزگرایی اشاره کرد (مهدی زاده و همکاران، ۱۳۸۵). مشارکت، کلید اصلی اجرای طرح های توسعه ی شهری است. یکی از علل اساسی به بن بست رسیدن هر طرحی، ریشه در بی توجهی به مشارکت و سهم قابل توجه مردم و نهادهای محلی در اجرا دارد. مشارکت مردم در روند توسعه از چنان اعتباری برخوردار است که توسعه را معادل مشارکت دانسته اند. مقایسه ایران با بعضی از کشورهای جهان نشان می دهد که مردم، یعنی مصرف کنندگان و مشمولان و مخاطبان اصلی طرح های شهری در ایران، هیچگونه مشارکتی در فرآیند تهیه آنها ندارند. یکی از اصلی ترین کاستی های طرح های شهری در ایران همین نکته است (رهنمایی، ۱۳۸۵). مشارکت شهروندان در مدیریت پسماند شهری از موضوعات مهم امروزی محسوب می شود.

با گسترش شهرها و به تبع آنها افزایش فعالیت های شهری و افزایش مصرف، مقادیر زیادی مواد زائد در جوامع شهری تولید می گردد. بنابراین انجام مدیریت و برنامه ریزی برای ساماندهی پسماندهای شهری که

زیر مجموعه مدیریت شهری محسوب می گردد، امری ضروری و اجتناب ناپذیر است. بررسی وضع موجود مدیریت پسماندها، بر لزوم برنامه ریزی و مدیریت صحیح در این زمینه تأکید می نماید و مدیران شهری به دنبال یافتن راه حل های بهینه برای اصلاح امور و مشکلات موجود مدیریت شهری از جمله مدیریت پسماندهای شهری هستند. امر جمع آوری، دفع، بازیافت و اصولاً مدیریت پسماند در ایران با توجه به نوع و کیفیت پسماند با سایر کشورهای جهان تفاوت دارد (ترکیب تولید پسماند در ایران شامل ۷۰ درصد پسماند خشک، اما در اروپا ۳۰ درصد تر و ۷۰ درصد خشک است) و بکارگیری هرگونه روش و تکنولوژی بدون بررسی و شناخت مواد و سازگاری عوامل محلی کار ارزنده ای نیست (عمرانی، ۱۳۸۴).

۲- مبانی نظری

۲-۱- ظرفیت مشارکت

منظور از ظرفیت مشارکت، سطح و میزان نقش شهروندان در هر یک از ابعاد تصمیم گیری مدیریتی، تأمین مالی طرح ها و تأمین نیروی انسانی است.

۲-۱-۱- ظرفیت مشارکت در تصمیم گیری مدیریتی

ظرفیت مردم یک شهر برای مشارکت در امور در نخستین قدم بستگی به فرهنگ سیاسی مردمان شهرنشین دارد. منظور از فرهنگ سیاسی، الگوهای پذیرفته شده مشترکی است که جهت گیری بخش های عمده ی مردم را نسبت به موضوعات سیاسی مشخص می نماید. فرهنگ سیاسی، محیطی روانی فراهم می آورد که فعالیت های سیاسی در محدوده ی فرهنگ آن صورت گیرد. دومین عامل مؤثر بر ظرفیت مشارکت در تصمیم گیری و مدیریت میزان فراهم بودن مقتضیات مدیریت مشارکتی است (علوی تبار، ۱۳۸۹).

۲-۱-۲- ظرفیت مشارکت در تأمین مالی طرح ها

شهرداری ها به عنوان متولیان اصلی ارایه ی خدمات شهری، برای تأمین هزینه های فعالیت های خود از چند منبع اصلی استفاده می کنند. اما در زمان حاضر درآمد حاصل از عوارض و مالیات، نقش اصلی را در تأمین درآمدهای شهرداری ها ایفا می کنند و سایر منابع دیگر کمتر به صورت مطمئن مورد بهره برداری قرار می گیرند. از دیدگاه اغلب تحلیلگران نقش مشارکت مردم در تأمین مالی هزینه ها و خدمات شهری بیشتر در زمینه ی پرداخت عوارض و مالیات متجلی می گردد (مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری، ۱۳۸۰).

۲-۱-۳- ظرفیت مشارکت در تأمین منابع انسانی

مهم ترین عاملی که ظرفیت مشارکت در تأمین نیروی انسانی را مشخص می کند، اندازه و ترکیب جمعیت است. هر قدر جمعیت بین ۱۵ تا ۶۰ سال بیشتر باشد، بدیهی است که امکان تأمین نیروی انسانی داوطلب برای انجام امور بیشتر خواهد شد. به طور کلی عواملی که ظرفیت هر شهر را برای مشارکت تعیین می کند، به شرح زیر است:

۱- سطح سواد ۲- میزان اعتماد اجتماعی مردم به یکدیگر ۳- میزان باور به مؤثر بودن ۴- ارزش افزوده سرانه در سال ۵- تعداد پروانه های ساختمانی صادر شده در نقاط شهری ۶- تعداد وسایل نقلیه شهری ۷- تعداد کارگاه های بازرگانی ۸- تعداد انواع معاملات ثبت شده در دفاتر اسناد و املاک ۹- ترکیب سنی جمعیت ۱۰- میزان اوقات فراغت (مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری، ۱۳۸۰).

میزان مشارکت مردم در یک شهر، از نگاهی دیگر به عوامل ذیل بستگی دارد:

فرهنگ سیاسی: فرهنگ سیاسی حاکم بر جوامع و شهرهای مختلف به اعتبارهای مختلفی از یکدیگر متمایز می شوند، به طوری که در برخی از این فرهنگ ها بسته به نوع جهت گیری، زمینه های مؤثری را برای مشارکت ایجاد می کنند (نوذریور، ۱۳۸۰).

عوامل روحی و روانی: از جمله عواملی که در میزان مشارکت مردم مؤثر است عوامل روحی و روانی می باشد، در واقع شخصی که قرار است در فرایندی مشارکت نماید، باید به این نتیجه برسد که مشارکت مثبت بوده و نتیجه ی مناسبی برای او در پی خواهد داشت و در واقع در فرد انگیزه های ایجاد نماید تا بتواند توقعات دیگران و جامعه را در مرحله ی اول و سپس توقعات خود را در مرحله ی بعدی برآورده سازد. البته باید بدانیم که عوامل مختلفی از جمله سن، جنس،

سطح سواد، وضعیت تأهل، شخصیت، طبقه اجتماعی، آموزش، هویت، وضعیت جسمانی و سایر مواردی این چنین در شرایط روحی و روانی فرد مورد نظر تأثیرگذار است (یاور، ۱۳۸۰).

به طور خلاصه عواملی که از نظر روحی و روانی در مشارکت مردم مؤثر می باشد به شرح زیر است:

۱- تقویت اعتقاد به مشارکت (هم توسط مردم و هم توسط مسئولین امور شهری) ۲- ایجاد انگیزه، علاقه و تشویق مردم ۳- احساس امنیت از ابراز نظر، عدم نگرانی از پیامدهای آشنایی دیگران با افکار و اندیشه ها و باورهای فرد ۴- آشنایی با شرایط روحی و روانی و فرهنگ مردم ۵- شناخت سلیقه های مردم

در شیوه های مختلف مشارکت ۶- شناخت انگیزه های فرد برای برآوردن توقعات دیگران و تقویت روحیه ی جمعی ۷- تصورات افراد از قضاوت دیگران در مورد مشارکت ۸- تحلیل ارزیابی های مختلف افراد از پیامدهای مشارکت ۹- سابقه فرد ۱۰- میزان اعتماد اجتماعی مردم به یکدیگر مشارکت (علوی تبار، ۱۳۸۹). اطلاع رسانی در عمق مشارکت نهفته است و تقسیم عادلانه ی آن تا حدودی معادل با سهم شدن در قدرت است. کارایی و اثربخشی مشارکت به سطح آموزشی و صلاحیت کسانی که در این گفتگو شرکت دارند و همچنین به حجم و کیفیت اطلاعات ارائه شده، و به زمانی که به بررسی هر موضوع خاص آن اختصاص می یابد بستگی دارد. مشارکت مستلزم تجدید مناسبات اجتماعی است. نهادینه شدن مشارکت، با شکل گیری طیف تشکل ها و نهادهای جامعه مقارن است. تحقق امر مشارکت، مستلزم نهادینه کردن آن است. مشارکت زمانی کارآمد و پایدار می ماند که نهادینه شود (ارجمندنی، ۱۳۸۰).

۲-۲- ابعاد مفهوم مشارکت

واژه مشارکت از حیث لغوی به معنی با همدیگر عمل کردن، به عهده گرفتن، سهمی از چیزی بردن و عمل متقابل اجتماعی در یک گروه است. در مورد معنای اصطلاحی آن نیز نظریات مختلفی وجود دارد که در مجموع می توان جوهره اصلی آن را درگیری، فعالیت و تاثیرپذیری دانست.

از دید فلسفی بنیادیندیشی مشارکت پذیرش اصل برابری انسانهاست. اندیشه دیگر این است که مشارکت یک فرآیند است و نه یک فرآورده و پیامدی ساکن و ایستا. در چنین مفهومی، مشارکت بر جنبه های معنوی و روانی، بالندگی و رشد شخصیت انسان تاکید دارد و به ارزش های والای شکوفا کردن خود و تامین نیازهای متعالی وی نظر دارد. طبق اصل برابری مشارکت، مردم هر گاه در پیوند با یکدیگر، از ارزش و اهمیت یکسان برخوردار باشند، آنگاه مشارکت میان آنان موجب تحرک، رشد و تغییر شده و بهره های فراوانی را برای همه فراهم می کند (بیرو، ۱۳۹۰).

طبق اصل فرآیندی بودن مشارکت، این پدیده بر ارتباط گسترده میان افراد و تعامل آزاد آنان تاکید دارد. این اصل اساساً بر پنج ارزش بنیادی تاکید دارد که عبارتند از:

۱- ارج نهادن به شخصیت والای انسان و حق نظارت بر سرنوشت خویش.

۲- فراهم آوردن موجبات رشد و پرورش انسانها.

¹ - participation

۳- ایجاد مسئولیت و تعهد درونی در افراد.

۴- سهیم کردن افراد در قدرت و اختیار و ایجاد زمینه مناسب برای تصمیم گیری موثر و عقلانی.

۵- فراهم کردن فرصت های پیشرفت برای افراد در رده های زیرین جامعه.

در مجموع مشارکت شامل سه جزء مهم است که عبارتند از: درگیری ذهنی و عاطفی، یاری دادن و مسئولیت پذیری است و درک عمیق مفهوم مشارکت مستلزم بررسی بیشتر این سه جزء است.

● **درگیری ذهنی و عاطفی:** مشارکت پیش از هر چیز دیگر، به معنای درگیری ذهنی و عاطفی بوده و تنها به کوشش های فیزیکی محدود نمی شود. در مشارکت، خود شخص نیز درگیر است و تنها مهارت و توانایی های وی یا امکانات فراهم شده به دست وی درگیر نیست. این درگیری روانشناختی است و نه جسمانی. انسانی که مشارکت می کند خود - درگیر است و نه کار- درگیر. اگر خود احساس کند به صورت واقعی در امور مشارکت داده شده است، به خود - درگیری دست می یابد (علوی تبار، ۱۳۸۹).

● **یاری دادن:** شخص در مشارکت این فرصت را می یابد که از قابلیت ها، ابتکارات و آفرینندگی خود برای دستیابی به هدف های گروهی استفاده نماید. از این رو مشارکت با موافقت فرق دارد. در موافقت، موافقت کننده یاری ویژه ای نمی کند، بلکه تنها آنچه پیش رویش می گذارند، تصویب می کند. در واقع در موافقت، نقش اصلی را تصمیم گیرنده بازی می کند که می کوشد تا با استفاده از توانایی های خویش، جمع را به موافقت وا دارد. اما مشارکت چیزی بیش از گرفتن موافقت از یک جمع برای تصمیم از پیش گرفته شده است. مشارکت یک داد و ستد اجتماعی دوسویه میان مردم است و نه روش قبولاندن اندیشه های مسئولان بالا دست. در واقع در مشارکت نقش اصلی با مشارکت کننده است که می کوشد تا توانایی های خویش را آشکار سازد (علوی تبار، ۱۳۸۹).

● **مسئولیت پذیری:** مشارکت، اشخاص را بر می انگیزد تا در کوشش های گروه خود مسئولیت بپذیرند. در واقع مشارکت هنگامی تحقق می یابد که بی تفاوتی و بی مسئولیتی جای خود را به احساس وابستگی، هم سرنوشتی و مسئولیت بدهد.

تحقق مشارکت مستلزم فراهم آمدن برخی پیش نیازهاست که تعدادی از آنها در وجود مشارکت کنندگان و تعدادی دیگر در محیط پیرامون جای دارند. عمده ترین این پیش نیازها که تحقق و کارائی مشارکت را تعیین کرده و سطح آن را مشخص می سازند عبارتند از:

● **فراهم بودن زمینه مشارکت:** مشارکت به سختی ممکن است در زمان اضطرار و فوریت و قبل از آنکه زمینه های آن فراهم شده باشد به نحوی مناسب تحقق یابد.

● **فایده مندی مشارکت:** فواید احتمالی مشارکت باید بر هزینه های آن فزونی داشته باشد.

- **مورد علاقه بودن موضوع مشارکت:** موضوع مشارکت باید مشخص و مورد علاقه افراد باشد، در غیر این صورت آنان به مشارکت همانند سرگرمی و یا از سراضطرار خواهند پرداخت. به هر حال پایداری مشارکت با علاقه فرد پیوند دارد.
- **وجود توانائی های فردی:** مشارکت کنندگان باید از توانائی های لازم (مانند شناخت و دانش کافی، توانائی برقراری ارتباط متقابل، امکانات مالی و ...) برخوردار بوده تا بتوانند در مشارکت کارآمد باشند.
- **عدم احساس تهدید:** فرد مشارکت کننده نباید احساس کند که مشارکت جایگاه و موقعیت او را تهدید خواهد کرد.
- **آزادی:** مشارکت هنگامی معنا دارد که فرد امکان انتخاب و آزادی اختیار داشته باشد (علوی تبار، ۱۳۸۹).

۳-۲- اهداف مدیریت پسماند

چشم انداز برنامه جامع مدیریت پسماند شهر تهران در افق برنامه ۱۴۰۴ توسعه سیستمی معتبر در مدیریت پسماند شهری به لحاظ زیست محیطی و اجتماعی به روش پایدار و مقرون به صرفه برای کلانشهر تهران بوده و این سیستم مبتنی بر توسعه پایدار بر آرما نهایی به شرح ذیل استوار است:

- ارتقاء سطح فن آوری سیستم مدیریت پسماند با بهره گیری از تمام امکانات و روش های ممکن
- تولید مواد و انرژی پس از بازیافت
- کاهش فشار بر زمین
- افزایش درصد مشارکت اجتماعی و مردمی در مدیریت پسماند
- ظرفیت سازی در بخش خصوصی و شهرداری
- ایجاد ساختارهای لازم
- کاهش اثرات زیست محیطی
- افزایش سطح رضایت مندی شهروندان

این رویکرد بیانگر دستیابی به سیستم پایدار مدیریت موادزائد جامد بوده که توسعه ساختار (شامل سازمانی و عملیاتی) و سایر عناصر موظف مدیریت پسماند در آن لحاظ شده است (احمدی، ۱۳۸۴).

۴-۲- انواع پسماندها

پسماندها به پنج گروه تقسیم می شوند:

- پسماندهای عادی: به پسماندهایی گفته می شود که به صورت معمول از فعالیت های روزمره انسان ها در شهرها، روستاها و خارج از آنها تولید می شود. از قبیل زباله های خانگی و نخاله های ساختمانی
 - پسماندهای پزشکی: به کلیه پسماندهای عفونی و زیان آور بیمارستان ها، مراکز بهداشتی، درمانی، آزمایشگاه های تخصصی طبی و سایر مراکز مشابه گفته می شود.
 - پسماندهای ویژه: به کلیه پسماندهایی گفته می شود که به دلیل بالا بودن حداقل یکی از خواص خطرناک از قبیل سمی بودن، بیماری زا، قابلیت انفجار یا اشتعال، خوردگی و موارد مشابه آن به مراقبت ویژه نیاز داشته باشند.
 - پسماندهای کشاورزی: به پسماندهای ناشی از فعالیت های تولیدی در بخش کشاورزی گفته می شود. از قبیل فضولات، لاشه حیوانات، محصولات کشاورزی فاسد یا غیرقابل مصرف
 - پسماندهای صنعتی: به کلیه پسماندهای ناشی از فعالیت های صنعتی و معدنی، پسماندهای پالایشگاهی، صنایع گاز، نفت و پتروشیمی و نیروگاهی و امثال آن گفته می شود. از قبیل براده ها، سرریزها و لجن های صنعتی.
- با مروری بر انواع پسماندها، مشخص می گردد که پسماندهای عادی و در رأس آنها زباله خانگی، مهمترین بخش مورد نظر و مرتبط با شهروندان است که در صورت مدیریت بهینه و فرهنگ سازی در جهت ارتقاء نقش شهروندان در تولید و دفع زباله، این هدف مشخص می گردد: کاهش تولید و هزینه های جمع آوری زباله (نصیری، ۱۳۸۸).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 تهران
 ژانویه ۱۳۸۸

۵-۲- تدوین استراتژی برای مدیریت پسماند شهری
 اصولاً «مدیریت استراتژیک» را می توان هنر و علم تدوین، اجرا و ارزیابی وظائف چندگانه در هر سازمان دانست که سازمان را قادر می سازد به تمام اهداف خود دست یابد. به طور کلی فرآیند مدیریت استراتژیک این موضوع شامل مراحل ذیل می باشد:

الف- تدوین چشم انداز و مأموریت

ب- تعیین اهداف بر اساس رسالت سازمان

ج- تدوین استراتژی ها و راهبردها

د- تدوین برنامه های اجرایی یا عملیاتی^۲

ه- ارزیابی مستمر فعالیت ها بر اساس استراتژی های تعیین شده.

تدوین استراتژی برای مدیریت پسماند شهر تهران در همسویی با استراتژی های موفق جهانی و با رعایت موارد فوق صورت گرفته است. مهمترین موردی که در تدوین استراتژی و استفاده از تجربیات سایر کشورها بایستی مد نظر داشت، امکانات و ملزومات و زمان لازم برای پیاده سازی آن می باشد (نصیری، ۱۳۸۸).

۳- پیشینه پژوهش

پژوهشگر	سال	عنوان	هدف	روش	نتایج
حاجی بابایی و همکاران	۱۳۹۶	بررسی کارایی روش ارزیابی چرخه حیات در مدیریت سیستم های پسماند شهری	بررسی ارزیابی چرخه حیات پسماندها	-	-
حسن پور	۱۳۹۵	ارزیابی مخاطرات زیست محیطی و راهبردهای مدیریت پسماند در نواحی روستایی	-	جامعه آماری این تحقیق را ساکنان دهستان رامجرد یک تشکیل می دهند	اولین اقدام در بهینه سازی مراحل مختلف مدیریت پسماندها، افزایش آگاهی و تغییر نگرش روستائیان نسبت به نحوه صحیح مدیریت پسماند مثل کاهش تولید زباله، تفکیک مواد قابل بازیافت در منزل، و نحوه جمع آوری از طریق - برگزاری کلاس های آموزشی - تهیه و توزیع پوستر تبلیغاتی در سطح روستا اجرای برنامه تفکیک از مبدا و موفقیت آن مستلزم مشارکت و همکاری عمومی است
محمدپور	۱۳۹۵	مدیریت پسماند شهری و راه های توسعه پایدار با برنامه ریزی شهری	-	-	مدیریت مواد زائد به عنوان یکی از بزرگترین مشکلات زیست محیطی محسوب می شود. در این مقاله برانیم که مدیریت پسماند شهری و راه های توسعه پایدار با برنامه ریزی شهری را مورد بررسی قرار دهیم.
صفری الموتی	۱۳۹۳	عوامل مؤثر بر رفتارهای مدیریت پسماند خانوارهای روستایی شهرستان قزوین	بررسی رفتار مدیریت پسماندهای کشاورزی و خانگی و عوامل مؤثر بر این رفتارها در روستاهای شهرستان قزوین	جامعه آماری تحقیق کلیه خانوارهای روستایی شهرستان قزوین بودند. ابزار تحقیق پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی محتوایی	زنان روستایی دارای رفتار پیشگیری از پسماند خانگی در حد متوسط می باشد و این رفتار با متغیرهای سن، مسوولیت پذیری زیست محیطی، مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی و منزلت اجتماعی رابطه مثبت و

معنی دار ولی با تحصیلات، درآمد، تعداد افراد خانوار و دانش رابطه منفی و معنیداری دارد.	آن از طریق پائلی از اساتید و کارشناسان صاحب نظر در این زمینه مورد تأیید واقع شد.				
حدود ۹۰٪ از شهروندان برای اجرای طرح تفکیک از مبدأ پسماندهای شهری اعلام آمادگی کردند.	این مطالعه بصورت توصیفی - مقطعی از طریق تکمیل ۱۴۰۰ پرسشنامه با مصاحبه حضوری در ۳ استان قم، یزد و آذربایجان شرقی در قالب طرح جامع مدیریت پسماند انجام شد	تعیین وضعیت تفکیک از مبدأ پسماندهای شهری و ارائه راهکارهای اصلاحی آن از دیدگاه شهروندان کشور	بررسی وضعیت مشارکت شهروندان در طرح تفکیک از مبدأ پسماندهای شهری و ارائه راهکارهای اصلاحی آن	۱۳۹۲	فهمی نیا
یک دولت محلی نیازی به داشتن یک سطح اقتصادی بالا ندارد و برای رسیدن به سطح خوبی از بهره وری زیست محیطی به جمعیت زیادی نیاز دارد. این پولی نیست که سطح کارآیی زیست محیطی را افزایش دهد.	تجزیه و تحلیل با پنج عامل اقتصادی اجتماعی انجام می شود (ساخته شده برای این مقاله)؛ تراکم جمعیت، گردشگری، فعالیت اقتصادی و شهرداری، سطح اقتصادی و آموزش و پرورش.	-	عوامل موثر در مدیریت پسماند شهری زیست محیطی: شواهد از شهرداری های اسپانیا	۲۰۱۷	دیز و همکاران
سیاست پسماندهای شهری در چین و مدیریت مواد زائد باید از استراتژی قانونی محور فعلی استفاده نماید.	-	شناسایی عواملی که کاهش مشارکت شهروندان در پسماند و بازیافت را تحت تأثیر قرار می دهد.	مشارکت های شهروندان در مدیریت زباله های خانگی: بررسی روش ها و موضوعات بر اساس مطالعه در شهرستان ایکسامن، چین	۲۰۱۷	لیشان و همکاران
پاسخ دهندگان عملکرد بالقوه خوبی از فن آوری های جدید پیشنهادی برای مراحل ارزیابی جعبه ابزار نشان داده اند.	-	حمایت از تصمیم گیری مناسب، بر اساس مشاوره ذینفعان است و هدف آن منجر به راه حل های بهتر و منسجم تر مدیریت زباله می شود.	یک نقشه راه به سمت ارزیابی یکپارچه و استراتژی مشارکتی در حمایت از پروژه های تصمیم گیری (مورد مدیریت پسماند شهری)	۲۰۱۷	ایکسانو و همکاران
یک حزب اسلامی مشارکتی موثر در سطح شهرداری به حمایت از تصمیمات گرفته شده در طرح مدیریت زباله پرداخت. این مطالعه به تصمیم گیری مبتنی بر شواهد و به کمک یک تجربه گسترده مشارکتی روی آورده و این دستاوردها می تواند به بهبود چرخه زباله کمک شایانی نماید.	-	بررسی مشارکت شهروندان در تصمیم گیری هایی در مورد دو برابر شدن مواد زائد جامد گیاهی در شهرداری واقع در نزدیکی شهرستان آرتزو در ایتالیا	ارزیابی اثرات سلامت مشارکتی در حمایت از تصمیم گیری در برنامه ریزی مدیریت زباله	۲۰۱۶	لینزالونه

فرضیه های تحقیق

فرضیه اصلی

مشارکت پذیری شهروندان بر مدیریت پسماندهای شهری تأثیر دارد.

فرضیات فرعی

- ◀ احساس تعلق اجتماعی در مشارکت پذیری شهروندان بر مدیریت پسماندهای شهری تأثیر دارد.
- ◀ رضایت از خدمات شهری در مشارکت پذیری شهروندان بر مدیریت پسماندهای شهری تأثیر دارد.
- ◀ اعتماد اجتماعی در مشارکت پذیری شهروندان بر مدیریت پسماندهای شهری تأثیر دارد.
- ◀ رسانه های گروهی در مشارکت پذیری شهروندان بر مدیریت پسماندهای شهری تأثیر دارد.
- ◀ فایده مندی و باور به سودمندی در مشارکت پذیری شهروندان بر مدیریت پسماندهای شهری تأثیر دارد.

یافته های تحقیق

ماتریس همبستگی پیرسون

	احساس رضایت مندی	رضایت از خدمات شهری	اعتماد اجتماعی	رسانه های گروهی	فایده مندی و باور به سودمندی	مدیریت پسماند شهری	مشارکت پذیری شهروندان
احساس رضایت مندی	۱.۰۰۰	.۶۸۲**	.۶۱۴**	.۵۸۳**	.۶۳۷**	.۵۶۲**	.۷۱۶**
Sig. (2-tailed)	.	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰
N	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵
رضایت از خدمات شهری	.۶۸۲**	۱.۰۰۰	.۶۷۴**	.۵۳۷**	.۵۱۷**	.۶۳۹**	.۶۵۳**
Sig. (2-tailed)	.۰۰۰	.	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰
N	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵
اعتماد اجتماعی	.۶۱۴**	.۶۷۴**	۱.۰۰۰	.۶۵۸**	.۶۸۴**	.۷۶۷**	.۶۳۴**
Sig. (2-tailed)	.۰۰۰	.۰۰۰	.	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰
N	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵

رسانه های گروهی	Correlation Coefficient	.۵۸۳**	.۵۳۷**	.۶۵۸**	۱.۰۰۰	.۸۰۸**	.۷۱۲**	.۵۲۴**
	Sig. (2-tailed)	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰
	N	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵
فایده مندی و باور به سودمندی	Correlation Coefficient	.۶۳۷**	.۵۱۷**	.۶۸۴**	.۸۰۸**	۱.۰۰۰	.۷۳۲**	.۶۳۷**
	Sig. (2-tailed)	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.	.۰۰۰	.۰۰۰
	N	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵
مدیریت پسماند شهری	Correlation Coefficient	.۵۶۲**	.۶۳۹**	.۷۶۷**	.۷۱۲**	.۷۳۲**	۱.۰۰۰	.۶۵۰**
	Sig. (2-tailed)	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.	.۰۰۰
	N	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵
مشارکت پذیری شهروندان	Correlation Coefficient	.۷۱۶**	.۶۵۳**	.۶۳۴**	.۵۲۴**	.۶۳۷**	.۶۵۰**	۱.۰۰۰
	Sig. (2-tailed)	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.
	N	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵	۳۸۵

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

سطوح معناداری مشاهده شده در سطح احتمال ۹۹ درصد مورد بررسی واقع شده اند. این سطوح معناداری نشان دهنده این مسئله میباشند که فرض رابطه میان متغیر های مورد مطالعه رد یا تایید میشوند. به بیان دیگر سطوح معناداری کمتر از یک درصد در راستای تایید فرضیه وجود رابطه واقع میشوند. همچنین سطوح ضریب همبستگی نشان دهنده میزان همبستگی و رابطه میان مولفه های مورد مطالعه میباشد. با توجه به این امر، مقادیر عددی نزدیک به یک نشان دهنده رابطه همبسته و شدیداً همبسته و سطوح ضریب نزدیک به صفر نشان دهنده روابط ضعیف تر میباشدند. همچنین روابط در مقادیر عددی منفی نشان دهنده، روابط معکوس و در مقدار عددی مثبت نشان دهنده روابط غیر معکوس و مستقیم میباشدند.

آماره های برازش در مدل ارائه شده

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
۱	.۸۵۵ [□]	.۷۳۱	.۷۲۷	.۴۴۰۶۶	۱.۷۶۵

با توجه به نتایج حاصل شده در این قسمت مشاهده میشود که ضریب تعیین در مقدار عددی برابر با ۰,۷۲۷ و در نهایت میتوان بیان نمود که مدل برازش یافته به میزان عددی ۰,۷۲ درصد میتواند در پیشگویی برآید. همچنین آماره دوربین واتسون نشان دهنده استقلال در خطاها میباشد، به بیان دیگر هرچه مقدار عددی این آماره به عدد ۲ نزدیک تر باشد، خطاها موجود در این مطالعه در استقلال میباشند.

آزمون تحلیل واریانس یک عامله

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
۱ Regression	۱۹۹.۴۹۹	۵	۳۹.۹۰۰	۲۰۵.۴۷۹	.۰۰۰ [□]
Residual	۷۳.۵۹۴	۳۷۹	.۱۹۴		
Total	۲۷۳.۰۹۳	۳۸۴			

با توجه به مقادیر حاصل شده در این قسمت مشاهده میشود که سطح معناداری در مقدار عددی برابر با کمتر از ۵ درصد و در نهایت فرض وجود تفاوت معنادار میان مولفه های موجود در مطالعه در تایید واقع میشود.

ضرایب تاثیر رگرسیونی در مدل برازش یافته

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
(Constant)	.۰۱۹	.۱۲۰		.۱۵۷	.۸۷۶		
احساس رضایت مندی	.۱۰۷	.۰۴۶	.۱۰۳	۲.۳۳۴	.۰۲۰	.۳۶۶	۲.۷۳۳
رضایت از خدمات شهری	.۲۳۶	.۰۴۶	.۲۲۴	۵.۰۹۲	.۰۰۰	.۳۶۸	۲.۷۱۶
اعتماد اجتماعی ^۱	.۳۸۷	.۰۵۰	.۳۶۶	۷.۷۳۰	.۰۰۰	.۳۱۸	۳.۱۴۶
رسانه های گروهی	.۲۲۳	.۰۵۲	.۲۰۹	۴.۲۹۲	.۰۰۰	.۳۰۰	۳.۳۳۳
فایده مندی و باور به سودمندی	.۲۵۳	.۰۴۸	.۲۶۰	۵.۲۶۶	.۰۰۰	.۲۹۲	۳.۴۲۸

a. Dependent Variable: مدیریت پسماند شهری

با توجه به نتایج حاصل شده پیرامون مدل برازش یافته در این قسمت مشاهده میشود که مولفه های موجود به میزان ضرایب بتای خود در رابطه معناداری با متغیر هدف که مدیریت پسماند میباشد، هستند. همچنین ضرایب تی نشان دهنده میزان این رابطه و به میزانی که این ضریب بزرگتر باشد، سطح معناداری کوچکتر میباشد. همچنین چون آزمون در سطح احتمال ۹۵ درصد انجام پذیرفته است، سطح معناداری کمتر از ۵ درصد نشان دهنده تایید رابطه میان مولفه های موجود در این مطالعه میباشد. دیگر پارامتر مهم در این قسمت شاخص های هم خطی میباشد. شاخص های هم خطی چنانچه تایید شوند، رگرسیون را دچار مشکل نموده و ایجاد رگرسیون کاذب مینمایند. با توجه به نتایج حاصل شده در این قسمت فرض ایجاد رگرسیون کاذب متفی میباشد.

همچنین ضریب بتا در مولفه اعتماد اجتماعی در مقادیر عددی برابر با ۰,۳۶۶ و بیشینه میباشد. این ضریب در مولفه احساس رضایتمندی برابر با ۰,۱۰۳ و در نهایت کمینه مقدار مشاهده شده میباشد. ضرایب بتای مشاهده شده نشان دهنده تغییرات در متغیرهای موجود به میزان یک واحد تغییر در متغیر هدف میباشد.

نتیجه گیری

امروزه که جهان با افزایش شهرنشینی مواجه هست، مشارکت در تمامی زوایای زندگی انسان ها ریشه دوانده. بخصوص مشارکت در امور شهری از جایگاه خاصی برخوردار است. زباله و مشکلات زیست محیطی و هزینه های سنگین مربوط به مدیریت آن هم، یکی از مشکلات مهم امور شهری است که بدون تردید هر شهری با آن دست به گریبان است. در این میان شهر تهران با بالاترین میزان جمعیت شهری نیز از این قاعده مستثنی نبوده و با متوسط روزانه ۷۰۰۰ تن زباله، حدود ۲۰ درصد از زباله کل کشور را تولید می کند. امروزه در اکثر کشورهای توسعه یافته، حفظ محیط زیست جزئی از فرهنگ عمومی شده و حساسیت نسبت به مسائل زیست محیطی از اهمیت بسزایی برخوردار است. در این کشورها زباله یک منبع ثروت عمومی تلقی می شود و از آن به عنوان طلای کثیف، یاد می کنند و این امر در تولید سرانه زباله این کشورها تأثیر بسیاری گذاشته به گونه ای که سرانه متوسط زباله در این کشورها بسیار اندک است. اما در این راستا نیز مشاهده میشود که مشارکت پذیری شهروندان در مدیریت پسماندها نیز از اهمیت بالایی برخوردار است.

مدیریت پسماند در کشور ما هم با وجود قومیت هایی با فرهنگ های متعدد و همچنین افزایش جمعیت شهرنشینی از سال ۱۳۵۵ تاکنون بویژه در شهر تهران به عنوان یک کلان شهر کاری بس دشوار و پرهزینه است و بهبود این مدیریت بدون در نظر گرفتن نقش مردم و اهمیت آنها که تولیدکنندگان اصلی پسماند شهری هستند، در عمل غیرممکن است. رشد سریع جمعیت و شهرنشینی، توسعه مداوم اقتصادی، صنعتی و افزایش سطح رفاه زندگی مردم؛ مصرف گرایی و تولید پسماند بیشتر را در پی داشته است. تولید روزافزون پسماند و دفع غیراصولی آن به محیط زیست بدون توجه به مقوله بازیافت، علاوه بر هدر دادن سرمایه های ملی باعث از بین رفتن منابع طبیعی و تخریب محیط زیست می شود.

مشارکت اجتماعی به طور کلی یکی از مهم ترین و قدرتمند ترین بازو های اجرای مدیریت پسماند در شهرها میباشد. به بیان دیگر سیستم های مدیریت پسماند بدون رعایت و همکاری شهروندان، تنها در عنوان سیستم باقی مانده و کارایی لازم را نخواهند داشت. به بیان دیگر سیستم های تفکیک زباله بهتر است که توسط شهروندان در مبدا صورت پذیرد، چرا که این مسئله برای شهروندان هزینه بر نبوده و به آسانی امکان

پذیر است، حال در نظر داشته باشید زباله های یک شهر بدون تفکیک در منطقه ای جمع شده و هزینه هایی که صرف جدا سازی آنها با حجم زیاد موجود می باشد، چقدر است. به همین دلیل میتوان بیان داشت که مشارکت شهروندان به میزانی که خود سیستم و پیشرفته بودن سیستم تاثیر گذار می باشد و چه بسا بیشتر، تاثیر گذار است. در همین راستا در مطالعه حاضر به بررسی عوامل موثر بر مشارکت مردم و در نهایت تاثیر مشارکت مردم بر مدیریت پسماند بررسی شد. در این میان عوامل همچون رضایتمندی شهروندان، عوامل اجتماعی و همچنین توجه به سلامت ساکنین از مهم ترین عوامل شناخته شده می باشند. همچنین رسانه ها و نقش تبلیغات و فرهنگ سازی رسانه ای نیز به نوبه خود نقش پررنگی در بهبود سیستم مدیریت پسماند دارا می باشد. فایده مندی و باور به سودمندی سیستم مدیریت پسماند نیز یکی از دیگر پارامترهای مهم می باشد که به میزان افزایش این احساس در شهروندان، سیستم مدیریت پسماند بهینه تر و با کیفیت بیشتری انجام میشود. همچنین احساس تعلق خاطر افراد به منطقه ای که در آن سکونت دارند و اینکه منطقه خود را جزئی از زندگی خود بدانند نیز بر مدیریت پسماند و بهبود سیستم مدیریت پسماند تاثیر گذار می باشد.

به بیان کلی یکی از مهم ترین مسائل درک شده در راستای بهبود مدیریت پسماند و افزایش کیفیت زندگی ساکنین و بهبود شرایط اکولوژیکی شهر ها، استفاده از مشارکت های مردمی بوده، در نهایت مشارکت های مردمی را میبایست جلب نمود تا بتوان سیستم های مدیریت پسماند قوی تری را ایجاد نمود.

منابع

- احمدی، اصغر؛ توکلی، محمود (۱۳۹۰). بررسی میزان مشارکت اجتماعی شهروندان در اداره بهینه امور شهری.
- ارجمندنیا، اصغر (۱۳۸۰). سازمان های غیردولتی راهبرد مشارکت سازمان یافته، فصلنامه مدیریت شهری، سال دوم، شماره ۵، تهران.
- حاجی بابایی، محسن؛ اکبری، اکبری؛ فهام، مریم؛ فوادی حسن (۱۳۹۶). بررسی کارایی روش ارزیابی چرخه حیات در مدیریت سیستم های پسماند شهری، چهارمین کنفرانس بین المللی برنامه ریزی و مدیریت محیط زیست، تهران، دانشکده محیط زیست دانشگاه تهران.
- حسن پور، حسین (۱۳۹۵). ارزیابی مخاطرات زیست محیطی و راهبردهای مدیریت پسماند در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان رامجرد یک، شهرستان مرودشت در سال ۹۴)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
- صفری الموتی، پروانه (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر رفتارهای مدیریت پسماند خانوارهای روستایی شهرستان قزوین، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دانشگاه زنجان.

- علوی تبار، علیرضا (۱۳۷۹). بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها (تجارب جهانی و ایران)، جلد اول، چاپ اول، انتشارات سازمان شهرداری ها، تهران.
- عمرانی، قاسم علی (۱۳۸۴). کتاب جامع بهداشت عمومی، مدیریت پسماندهای شهری، گفتار ۴، انتشارات دانشکده بهداشت و انیستیتو تحقیقات بهداشتی دانشگاه علوم پزشکی تهران.
- فهیمی نیا، محمد؛ فرزادکیا، مهدی؛ نظری، شهرام؛ ارسنگ جنگ، شهرام؛ علیزاده متبوع، سودابه؛ ابراهیمی، عبدالله؛ بیدختی، مجید (۱۳۹۲). بررسی وضعیت مشارکت شهروندان در طرح تفکیک از مبدأ پسماندهای شهری و ارائه راهکارهای اصلاحی آن، مجله دانشگاه علوم پزشکی قم، دوره هفتم، شماره پنجم.
- محمدپور، تیمور (۱۳۹۵) مدیریت پسماند شهری و راه های توسعه پایدار با برنامه ریزی شهری، نخستین همایش ملی علوم اسلامی حقوق و مدیریت، قم، دانشگاه جامع علمی کاربردی استانداری قم.
- مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری (۱۳۸۰). بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۵، تهران.
- مهدی زاده، جواد؛ حسین پیرزاده نهوجی؛ مهین دخت امیری؛ محمدحسین جهانشاهی؛ محمد تقی زاده مطلق، هاید صراف زاده (۱۳۸۵). برنامه ریزی راهبردی توسعه شهری (تجربیات اخیر جهانی و جایگاه آن در ایران)، چاپ دوم. انتشارات معاونت معماری و شهرسازی وزارت مسکن و شهرسازی، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- نصیری، اسماعیل (۱۳۸۸). مدیریت مواد زائد جامد شهری و نقش آن در توسعه پایدار (مورد مطالعه: شهرداری منطقه ۱۲ تهران).
- نوذرپور، علی (۱۳۸۰). یادداشت سردبیر (سرمقاله)، فصلنامه مدیریت شهری، سال دوم، شماره ۵، تهران.
- یاور، بیژن (۱۳۸۰). شهرسازی مشارکتی و جایگاه مشارکت مردم در شهر ایرانی واقعیات، اهداف، استراتژی ها، پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته شهرسازی گرایش برنامه ریزی شهری و منطقه ای، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران.
- Díaz-Villavicencio, G., Didonet, S. R., & Dodd, A. (2017). *Influencing factors of eco-efficient urban waste management: Evidence from Spanish municipalities. Journal of Cleaner Production.*
- Linzalone, N., Coi, A., Lauriola, P., Luise, D., Pedone, A., Romizi, R., ... & HIA21 Project Working Group. (2017). *Participatory health impact assessment used to support decision-making in waste management planning: A replicable experience from Italy. Waste management, 59, 557-566.*
- Lishan, X., Guoqin, Z., Yan, Z., & Tao, L. (2017). *Promoting public participation in household waste management: a survey based method and case study in Xiamen City, China. Journal of Cleaner Production.*